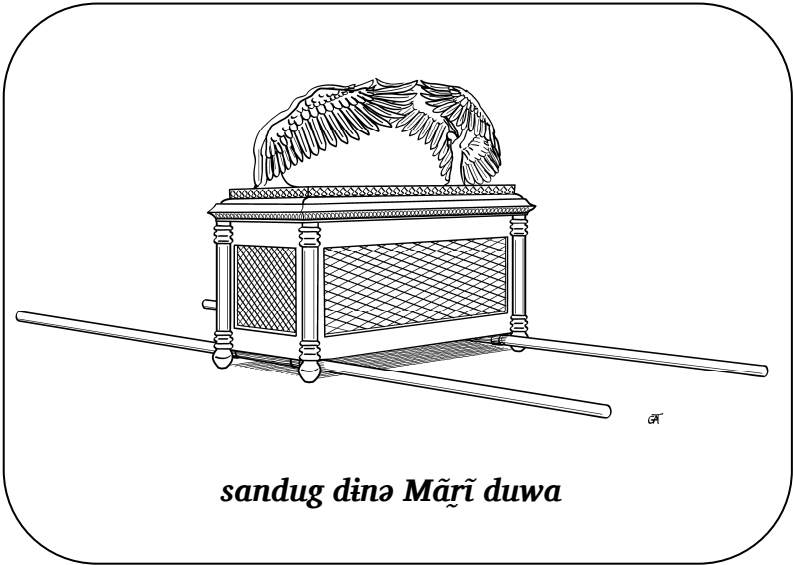

Maktubu dīnə Māĩ duwa:

Awra gi gwale gīndiw daa

Comité de Traduction de la Bible
en chibne (soumraye)
2023

Titre en français : Explication de mots (Glossaire pour le Nouveau Testament)

En langue : chibne (soumraye), parlée dans le canton soumraye, sous-préfecture de Déressia, Tandjile-Est, Tchad

Élaboré par : Equipe de traduction soumraye

Genre : Ressource pour des études bibliques

Les illustrations des pages 6, 10, 16, 18, 25, 30 et de la couverture sont de Gordon Thompson, utilisées avec permission.

© 2012 Wycliffe Bible Translators Inc.

Les illustrations des pages 21, 22 et 32 sont tirées de Freepik.com.

Les cartes sur les pages 15, 33 et 34 sont de © 2023 Wycliffe Bible Translators Inc., utilisées avec permission.

Première édition : 80 exemplaires

© 2023 Comité de traduction de la Bible en langue chibne (soumraye), Doumougou, Tandjilé-Est, Tchad

Maktubu dīnə Māĩ duwa:

Awra gi gwale gindiw daa

Glossaire pour accompagner les livres du Nouveau
Testament en chibne (soumraye)

Comité de Traduction de la Bible
en chibne (soumraye)

2023

ABC gi bii gi chibne

a b ɓ c ch d ɗ e ə g h i ɨ j k l m n ŋ ng o p
r ɾ s t u vb w 'w y 'y

<p>a A</p> <p>abe</p>	<p>b B</p> <p>bababge</p>	<p>ɓ ʼB</p> <p>ɓage</p>	<p>c C</p> <p>cange</p>	<p>ch Ch</p> <p>chibiri</p>
<p>d D</p> <p>dawre</p>	<p>ɗ ʼD</p> <p>ɗigaw</p>	<p>e E</p> <p>debre</p>	<p>ə Ə</p> <p>gər</p>	<p>g G</p> <p>gina</p>
<p>h H</p> <p>habda</p>	<p>i I</p> <p>gine</p>	<p>ɨ ʼI</p> <p>ɨsay</p>	<p>j J</p> <p>jaw</p>	<p>k K</p> <p>kay</p>
<p>l L</p> <p>labe</p>	<p>m M</p> <p>marsa</p>	<p>n N</p> <p>namde</p>	<p>ŋ ʼN</p> <p>kudɨŋ</p>	<p>ng Ng</p> <p>meng</p>
<p>o O</p> <p>dogdə</p>	<p>p P</p> <p>penapena</p>	<p>r R</p> <p>dure</p>	<p>ɾ ʼR</p> <p>ɾigim</p>	<p>s S</p> <p>sade</p>
<p>t T</p> <p>tendər</p>	<p>u U</p> <p>duru</p>	<p>vb Vb</p> <p>kivbəŋg</p>	<p>w W</p> <p>wuŋər</p>	<p>'w 'W</p> <p>pwana gi 'wā</p>
<p>y Y</p> <p>yiga</p>	<p>'y 'Y</p> <p>'ywang</p>	<p>© SIL Tchad, N'Djaména, Tchad, 2023. Edition ADLC 2023 Illustrations: Mbanji Bawe Ernest, Jean-Bosco Nodjindaina, Gami Ssane Mogaye, Susan Rose, Jean-Marie Boayaga.</p>		

Birmə gaba gıləng āsa gı maktubu dı ka di

Maktubu dı mə yidi isəmə ka di, giyə dıra i awra gı gwale managı Maktubu dınə Māṛṛi duwa gı bii gı chibne gındiw daa. Anə āsina Maktubu dınə Māṛṛi duwa da, anə ha 'ywa mani nə ya dechu ta de (*) managı mo biwə daa daa. Me managı anə yarna dechu dı ta di pii do me mo siṅ (ya *Abraham ta de) mwom da, gıl dara ba nə biynin mo di gındiw daa managı maktubu dı ka di nə 'wogıdınin «Awra gı gwale gındiw daa» lə.

I ya Matiyə 3.9: Managı anə āsina Maana dınə Jesu duwa dı Matiyə jangıdı chapitir 3 berse 9 da, anə ha 'ywa gwale gı:

Kalna ırmə dusirəngə anə banə 'yo i bilə dım dara anə
banə i *Abraham mwəgıraw dı.

Mo gı Abraham di, dechu ilə biwə. Ta di gıl i dara mo gı Abraham di da, nə biynin gındiw daa managı maktubu dı ka di mə yidi isəmə di dwaṛı lə. Mo gı nə biynin gındiw daa bá bá managı maktubu dı ka di dwaṛı lə da, pam i jaw tarıw gı birmə gınə ABC gı bii gı chibne.

'Yeni nə simray pad āsınadı le. Anə āsina me anə 'ywana mani woni dāngıṛa ina lə da, giyne 'yānagı nıma nə komite labaa woni cwa maktubu.

Yarna nimiro gınə presidā duwa (Jā Burku): +235 65 78 42 98
Gınə exégète (Andrea): +235 68 51 38 40

Māṛṛi piynə biw dıdəngə.

Dıməgı, duru gı bwageyə (février) 2023

aba bwasa Mārī: Yarna mana gi janga gi **woni bwasa Mārīyə.**

aba cimə Mārī biw: Aba cimə Mārī biw da, i gun gi Mārī wayiw gwale dara ba hana cimnəgi nare me, anji waygi nare gwale gi Mārī wayaw di. Pii da, Mārī kiji woni cimə biw naŋ ba hana nare duwa nə **Israyel* sidəgi lə, ya nə **Moyis* me **Eli* me **Esayi* me **Jeremi* me ta de. Mana minnə da, Mārī giy woni cimə biw ba waynagi nare ba kalna àcna day di bam, bədə da, mani ba ha àlala gandagi le. Mana minnə da, anji giy woni cimə biw ba hurnagi nare abnani dusirəgi lə. Mana gi dangə da, anji giygi ba waynagi nare dara mani nə ba hára lə àlala lə di me ca. Cendi way gwale dara **Dole gi Mārī biyəw gi Kiris* di pii me ca.

Managi *Maktubu dinə Mārī tuldi di dirway* da, woni cimə Mārī biw di da, i nare nənə Kiris duwa nə **dúndi dinə Mārī duwa* 'yàgi gwale bidəgi lə me cendi ha ciməgi nare.

Abraham: Abraham i nare nə **Juwib* mwágiragi. Diyaməw da, gi 'wogidi Sara, tandi i madiri. Wála min, Mārī wayiw anju ba swana kalna siŋa duwa bam me, biyəw bii baa ha 'yàw dwe me siŋa me dara anju ba damna lə me mwàgiraw kaw daŋ ba damna lə me ca. Mārī wayiw baa ha piyə biw diwə me, nare nə siŋa didə ka nə gindəgi jiga jiga pad da, baa ha 'ywa bii gi piyə dara daraw anju. Abraham kal dusiw Mārī diwə me àl mani nə anji wayiw di me. Anji àl wála naŋ hára lə biraa gir nim managi siŋa di Mārī giliv gandidi lə. I siŋa di ta di me caga gi 'wogidi «**Israyel*» di. Dang da, Mārī àl mani nə daŋa me Sara gira yè dwe gi abe gi gi 'wogiw **Isak*.

Managi Isak baa gidi maché mwom da, Mārī girsə Abraham. Anji ur baa yər Abraham dusiw, ga anji ba ur gorindiw gi Isak di doyiw anju gi Mārī di bam mo? Mārī wayiw Abraham ba yinə gorindiw gi Isak kundinəw àlnaw gi sarga. Abraham ur baa àl mani nə Mārī wayiw gandagi di, me managi anji ur baa ál suginə dara kundi Isak di mwom da, Mārī wayiw ba kalna di me 'yàw gəgiriŋ gi anji àl gi sarga di. Yarna maana dinə Abraham duwa i managi maktubu di *Diyə gi mani gindəgi* lə chapitir 12 biraa ha 25.

Managi Isak gidi geche mwom da, anji u deme me yè dine nà mangde nà abje. Gi min, gi 'wogiw Esaw me, gi min **Jakob* me. Jakob duwa da, gira yè dine nà abje mwaj dii sir. I cendi me gidi gangile gi mwaj dii sir ginè nare nà Israyel day di. Yarna maana dinè Isak me Jakob me dindaw me i managi maktubu di *Diyè gi mani gindagi* lè chapitir 26 biraa ha 50.

Amen: «Amen» di, i gi bii gi **ebirè*. Gindiw di biyè da, i «Əw, i sidi», labaa, «Kal ina ya ta de». Nare nənə Mārī duwa nà dayar daa min nà siṅa gindidi lè pad gu «amen» di le managi miḷawda day gi Mārīyè di diban cwaw gi bii day gi yàa. Managi amsa day gi Mārī 'yaṅa duwa lè da, cendi gu *amen* di. Managi gun amsina Mārī me, kwandaw nà dam doy amsa duwa di kaw, cendi gu *amen* lè amsa duwa di diwè. Ta di gil i dara cendi ur gwale gi anji wayiw managi amsa duwa lè, di le. Managi maktubu dinè Apokalis 3.14 da, Jesu i gun gi gi 'wogiw «Amen», dara anji me i gwale siw di anju. Jesu di me i gun gi Mārī biyèw dara baa àl gi mani nà anji u biw way baa ha àlagi nare duwa di.

Asiyam: Asiyam da, i managi gun giṅ wama gi mani bam dara amsa gi Mārī. Nare nə **Juwib* dayè da, nare nə yab u asiyam di dii sir managi dimas min dwaṛi lè. Dang kaw, Jesu u asiyam neyem wála giṅiṅ wodi do me diy gi giyè duwa gindiw siṅ. Bag bag da, managi nare nə Juwib dayè, gun urnə ba unə asiyam me, wamna mani bədə biṛiṅ kaw, anji gira ha chà nimiye bá. Wála gi weyè weyè kaw, gun urnə ba unə asiyam àlna gi ṅagini Mārī dirəwè, labaa dara 'ywa gi gisəni managi Mārī siwè, labaa dara urè gi Mārī dusi di hilale dara àcṅa duwa gi anji àl di da, anji u asiyam di le.

Babilon: Babilon di, i ciri di geche di tanga pii, me caga ka da, tandi ilè bədə dīm. Mana minnə da, nare dira jər gi nare nə Israyel, cendi doygì me yibi nare nə Israyel naṅ hára gandagi siṅa dayè me àlgi kwaynani. Nare nə **Israyel* dam lè ta di àl aliya giṅiṅ wurgisubù.

Mani nə pad ta di àlал neyem ya aliya aru aru kubi (600) de do me gi yè Jesu Kiris sɪ̄n.

Managi maktubu di *Apokalis* lə da, gi u sumi gi Babilon way nim ba i nare pad woni giɲə Mārĩ bam.

Batem: Mo gi «batem» da, i gi bii gi **girek*. Gindiw di biyə da, i: dɛwanda gi mani nimiyə. Managi *Maktubu dɪnə Mārĩ tuldɪ dɪ dɪrwayə* da, gi way ba Jā Batis àlagi nare nan̄ batem managi kuray gi Jurdeyə. Sumi gi «Jā Batis» di kaw way ba «Jā gaba àlagí nare batem». Jā Batis àlgi nare nə kal àcɲa day bam me yala 'yo i Mārĩ dɪm di batem. Anji àl yande dɛngiɾi gi nare di bedi gi hára ginə Jesu Kiris duwa.

Managi nare nə kiretiye da, batem i mani nə gil gun di ba cor i kiretiye dɪm. I gun gi ur baa gil siw daa pidenyə, baa swa kala àcɲa duwa di bam me baa yala 'yo i Mārĩ dɪm, baa i gun gaba kala dusiw Jesu Kiris diwə me aba dɛwaya gwale biwə me ca.

bii gi 'wóo ginə Moyis duwa: Mārĩ 'yàw **Moyis* bii gi 'wóo i managi kura di Sinay didə dara anju ba cimnəgi nare nə **Israyel* ba gamnaw dusirəgi lə ladna me ba àlna gandiw giyə mana day gi dama lə me ca. Bii gi 'wóo gi ta di, gi 'wogiw dɛng «bii gi 'wóo ginə Mārĩ duwa».

Bii gi 'wóo di, anə ha 'ywaw managi maktubu di jii (5) di pii di i *Maktubu dɪnə Mārĩ tuldɪ dɪ pii* di dɛwari lə: *Diyə gi mani gindəgi (Genèse), Kɪrara gi daa (Exode), Lebitik, Giɾə (Nombres), Deteronom.* Maktubu di jii di ta di me gi bamdi daa 'wogidi «bii gi 'wóo ginə *Moyis duwa*» me ca.

cagim: Cagim da, i mwom gi àl gun managi gare duwa lə. Managi nare nə **Juwib* dayə da, mwom gi cagim di i mwom gi àcɲe nan̄e. Managi cagim àlna gun da, gun gi ta di, gi yəriw ba i gun gi àcɲe Mārĩ dɪrəwə me, gi 'yoriw bam managi ciri di ta di didə, me gun gi dɛng ha siwə bədə me ca. Aba cagim di neyem hára **kulu gaba bwasa Mārĩyə* bədə biɾiɲ, me dayara gi **kulu gaba amsa Mārĩyə* kaw,

ha lə bədə me ca. Managi aba cagim di 'ywana labiya le kaw, anji ha 'ywa i gun gaba bwasa Mārī ba yarnaw dara ga cagim di, ba siṛi i bam siwə ḏim mo? Managi *aba bwasa Mārī di yarna dara mwom di ba siṛi i bam gun di siwə kaliwe ḏim da, aba 'ywa labiya ta di hára gi mani woni àla sarga nə *bii gi 'wóo ginə Moyis duwa irmiw dara kal aba bwasa Mārī di àlna gi sarga. Gwale ginə mani woni àla sarga nə ta di, yarna managi maktubu di Lebitik 14.1-20.

Managi aba bwasa Mārī di àlnaw aba 'ywa labiya di sarga bam da, aba 'ywa labiya di cor gidí i gun gi lade, giyə kaw, àl gi kwandaw narje le ḏim. Kulu gaba bwasa Mārīyə me gaba amsa Mārīyə me kaw, anji neyem hára le ḏim.

ciri ḏinə Mārī duwa: Yarna mana gi janga gi *dwārī ḏinə Mārī duwa* lə.

Dabid: Tanga pii, Dabid i dole gi geche ginə nare nə *Israyel day. Dole day gi ḏang gi sumiw 'wogi ya anji de me da, ilə bədə.

Anji jangi diri naṅ dara too milawda gi Mārī me amsaw nim me. Diri duwa di naṅ da, anə ha 'ywadi i managi *Maktubu di idi Diriyə* (Psaume).

Jesu *Kiris i mage ginə Dabid. Managi Dabid mar bam da, neyem ya aliya dubu min (1000) de do me gi yè Jesu Kiris di siṅ.

Gun gi 'wagina Jesu ba i «Dabid mwàw» da, i sumi gi nare nə *Juwib 'yàw *Dole gi Mārī biyəw gi cendi ilə beyada hára duwa lə di. *Woni cimə Mārī biw way daa pii dara anji ba ha swa i mage ginə dole gi *Dabid lə. Jesu di me i Dabid mwàw gi gi way gwale duwa ta di.

Deniye: Deniye da, i gursi di chile dīnə nare nə Rom day. Wála ginə Jesu duwa lə da, nare nə Juwib kaw àl gandidi giyə me ca. Deniye min da, i gursi di idi 'ywigaw gun min giyə duwa gi àla wála min dalawə. I gi gursi di deniye di ta di me nare nə *Juwib 'yogiw gi dole gi *Rom lombo me ca.

Dole gi Mārī biyəw gi Kiris: Yarna mana gi janga gi **Kiris** lə.

Dúndi dīnə Mārī duwa: Dúndi dīnə Mārī duwa me, Mārī di me, gorindiw gi Jesu me, cendi dayar daa, i gun min tenene. Dúndi dīnə Mārī duwa gilgi nare gwale siw me gilgi mani nə Mārī urgi me. Nare nə kal dusirəgi Jesu dīwə da, tandi gandi dam lə dusirəgi lə. Tandi 'yàgi dwana di idi waya gwale ginə Mārī duwa me di idi àla giyə duwa me. Tandi ilə amsa Mārīyə dara daragi cendi nə woni kala dusirəgi Jesu dīwə.

dwārī dīnə Mārī duwa, ciri dīnə Mārī duwa: «Dwārī dīnə Mārī duwa» me «ciri dīnə Mārī duwa» me da, gwale di, gindiw i min. Cendi ca dayə ur ba gi way ba Mārī i dole gi geche. Ciri dīnə Mārī da, i mana gi Mārī lam dwārī duwa lə me, dwārī duwa da, way i dara nare pad nə kaliw anji lam dwārī duwa didəgi lə.

Jesu way gwale ginə dwārī dīnə Mārī duwa nan. Anji u mani nə siṅa lə ka way gi gwale gi diri irim gi dwārī dīnə Mārī duwa. Anji ur dara nare ba gandina hana mana gi Mārī lam dwārīyə. Gun gi gandina hana mana gi Mārī lam gi dwārī duwa lə da, i gun gi kal Mārī lam dwārī duwa dīwə.

Maktubu dinə Māṛī tuldi di dirwayə da, dwāṛī dinə Māṛī duwa diy ginin̄ i gi yala ginə Jesu duwa. Nare pad nə kalna dusirəgi Jesu diwə da, gandi ya mana gi Māṛī lam gi dwāṛī duwa lə di dīm. Me mani nə àcne nə siṇa didə ka di, bundi dirəndi imdi yara gi dwāṛī di lada bam. Me wála gi Jesu dara cwara àla sariya mwom da, Māṛī ha lama dwāṛī duwa di pidenyə me, mani pad ha cwara gidə dirway, mani nə àcne min kaw ha 'ya lə ciri dinə Māṛīyə bədə.

Managi *Maana dinə Jesu duwa di Matiyə jangidi* da, gi 'wogi dwāṛī dinə Māṛī duwa «dwāṛī di daa». «Dwāṛī di daa», labaa «dwāṛī dinə Māṛī duwa» da, i jiga jiga bədə, dara managi nare nə **Juwib** gunə «daa» da, cendi way i dara Māṛī di com.

Ebirə: Ebirə i nare nə **Israyel* sumdəgi gi bigden, dara mwágiragi gi pii big min da, gi 'wogiw «Eber». Bii day kaw, gi 'wogiw «ebirə» me ca. Gi jangi *Maktubu dinə Māṛī tuldi di big* i gi bii gi ebirə.

Ejibti: Ejibti da, i siṇa di bīle di i ib gi siṇa di **Israyel* sumdi. Nare nə Israyel di dama lə àla kwaynani aliya aru aru wodi (400) do me Māṛī giyəgi gi **Moyis* gira kidəgi nim daa me dīm nim gandagi bam siṇa di ta lə di siṇ. (Yarna maktubu dinə Kirara gi daa (Exode) chapitir 3 biraa ha 15.)

Eli: Eli da, i **aba cimə Māṛī biw* min ginə nare nə **Israyel* day. Anji dam managi siṇa di Israyel didə i aliya gi aru aru dunamin (900) do me gi yə Jesu **Kiris* siṇ. Managi dama duwa gi siṇa didə di, 'yaṇa duwa lə da, anji mare bədə me, Māṛī uw ya nim daa (2 Dolgi 2.1-11). Nare nə **Juwib* da, dam bedi le, dara wála min da, anji ba cwara hára lə dara dangiraw gi **Dole gi Māṛī biyəw* birmə siṇ, yarna Malachi 3.23-24. Gwale gi Malachi jangi w dara Eli di, i **Jā Batis* me àliw anju (Luk 1.13-17, Matiyə 17.10-13).

Erod: I gun sumiw. Gi way gwale ginə dolgi nə wodi nə gi 'wogigi Erod di managi **Maktubu dinə Māṛīyə*:

Gi pii da, gi 'wogiw Erod gi geche. Wála gi yàa ginə Jesu lə da, anji dam nare nə **Juwib* didəgi lə pad. I anji me kanji birmə baa 'yə Jesu bam gi wara duwa gi manyə di (Matiyə 2.1-22).

Gaba dii sirə da, gi 'wogiw Erod Antipas. I Erod gi geche gorindiw. Managi Jesu diy giyə duwa gindiw biraa made duwa lə da, i Erod Antipas me dam wama gi **Galile* diwə. I anji me chaba chendiw diyaməw di me, saw **Jā Batis* diw di me. (Marki 6.14-19; Luk 23.6-12.)

Gaba subu lə da, i Erod gi geche di mwàw. Gi 'wogiw Erod Agirpa. Woni kala dusirəgi Jesu diwə da, anji 'yəgi nañe. I anji me 'yə Jak ginə Jā chendiw di. (Paja nənə Jesu duwa 12.1-23.)

Gaba wodi lə dang kaw, gi 'wogiw Erod Agirpa me ca. Anji i Erod Agirpa gi pii di gorindiw. I anji me àl Pol sariya duwa me, giyəw managi dole gi geche gi **Rom* dirəwə me àliw nim gi sariya di me ca. (Paja nənə Jesu duwa 25.13 biraa ha 26.32)

Esayi: Esayi da, i **aba cimə Māṛī biw* min ginə nare nə **Israyel* day. Anji àl giyə duwa i aliya gi aru aru wurgisubū lə (700) do me gi yə Jesu **Kiris* siñ. Managi maktubu duwa lə da, anji jangi mani nañ pii dara mani nə ba hára 'ywa Jesu di.

Galile: Galile da, i wama gi siña dinə nare nə **Juwib* dayə. I wama gi Jesu jor lə me diy giyə duwa gindiw lə me. I wama gi gi 'wogiw **Samari* tuliw di isay gi jeleyə. Yarna managi karti di nə 'wogidin in «Siña di Israyel wála ginə Jesu Kiris duwa lə» me ca (maktubu dwaṛi di 34).

girek: Girek i bii ginə nare nə girek day. Wála ginə Jesu duwa lə da, nare nañ nə gindəgi i girek bədə kaw, way i bii gi girek. *Maktubu dinə Māṛī tuldi di dirway* kaw, gi jangidi i gi bii gi girek.

gochəng: Nare nə **Juwib* dayə da, gochəng da, i mwagna gi àcñe. **Bii gi 'wóo ginə Moyis duwa* di imgi wama gi kabni dira bam, me

bilə gi kumbi dıra siw bam me ca (Lebitik 11.7, Deteronom 14.8).
fjim gi mə wamna kabni dıra labaa, mə bilnə kumbi dıra siw mira
kaw, mə cor i gun gi àcne Mārī dirəwə. I yande me nare nə Juwib
di, àl nim gi nare woni paga gochəng məng di, cendi irim dara paga
gi gochəng da, i giyə gi àcne. Bag da, nare nə gindəgi i Juwib bədə
me pagi gochəng cendi.

Managi Jesu gira sına didə ka da, anji gilgi nare bii gi 'wóo ginə
Moyis duwa gindiw daa ladi. Gwale ginə mani nə wama day da, anji
way ba mani min nə wama nə gun womgi me cow gi àcne Mārī
dirəwə da, ba ilə bədə, dara mani nə dim gun biwə ha nudəwə da,
ba cow gun gi àcne bədə. Dim da, ba i irmə gi àcne gi swa gun
dusiwə me cow gun gi àcne Mārī dirəwə. Anji way yande dara ur
baa gilgi nare dara mani nə wama pad da, ba i nə lade. (Marki 7.19,
1 Timote 4.3-5). I dara ta di me, kiretiye nə yab wom nim gi
gochəng di.

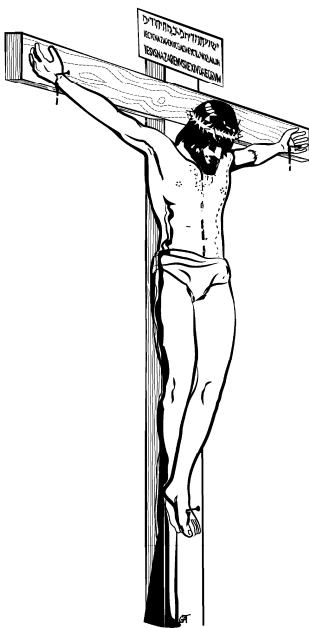
Gomor: Yarna mana gi janga gi **Sodommə**.

Gun gorindiw: Pii big da, Mārī giliw aba cimə biw gi Daniyel mani
chineyə, me Daniyel jangi mani nə anji yərgi di dodə maktubu
duwa lə di (yarna Daniyel 7.13-14):

*«Gun min dimə managi siyaya dalawə wun ya gun gorindiw de, me
ha iji gun gi hale mwom da, gi hára woliw ha nim gandiw gun gi hale
di dirəwə. Mwom da, gi 'yàw dwana me gasinani me dwāri me ca.
Nare nə swa gangile dayə jiga jiga me, nə gindəgi jiga jiga me, nə bii
day jiga jiga pad me àliw giyə. Dwāri duwa ha dama gi dirin birin me,
'yaña dıra ha 'ya lə bədə birin me, meyendara dıra kaw ha 'ya lə bədə
birin me ca.»*

Managi **Maktubu dinə Mārī tuldi di dirway** di, Jesu 'wogi siw duwa
gang baa i Gun gorindiw. Anji ur nare dusirəgi ba gunəgi daa
managi mani nə Daniyel ba jangigi di didəgi lə me, cendi ba
'wacnana dara baa i Dole gi Mārī biyəw gi Kiris di.

habda gi dagila: Managi hada di nare nē *Rom dayē da, gun àlna mani nē àcne nan̄ ya 'yáa gi gun labaa jara gi say gi dolgi de da, cendi yiw dange me bengiw babiriw habda gi dagila siwə dara 'yáw nim. Cendi ma habda gi mwange dagiliw gi chere siwə. Mwom da, gi bengi gun di babiriw lə siwə, labaa gi maw gi sade me ca. Dang da, gi yiw chiw dirəw daa me gi kal gun di lə siwə biraa made duwa lə bá. Gun gi gi bengiw babiriw habda gi dagila siwə ya ta de di, ha gilə diriṅ nan̄e do me mar siṅ. I jawe gi geche nan̄e me ca.

Gun gi gi bengiw babiriw habda gi dagila siwə

haye: Yarna mana gi janga gi **mapa* lə.

Isak: Isak da, i nare nə **Juwib* mwágiragi gi min. I dwe gi Māṙī wayiw **Abraham* gwale duwa pii baa ha 'yàw gandiw di. Abraham àl aliya aru (100) do me an̄ji yèw siṅ. Isak iw da, gi 'wogidi Sara. Yarna mana gi janga gi **Abraham**mə me ca.

isop: Isop da, i habde nə jwara day i bani me dam 'wonne me, habde day i daa tɪba tɪba me, woji le me ca. Jwara day da, neyem ya dare min de. Hoo duwa wusi le. Gangiraw me bajaw me da, hura le swap swap ya wudiṅ de me yi nimiye. I ta di me nare nə Juwib daygi magi daa su nimiye labaa bareye çhìgidigi nare didəgi lə labaa mani didəgi lə dara biyəgi gi àcna day bam (Lebitik 14.4-6,49-52).

Israyel: Israyel da, i **Jakob* sumiw gi dang. I Māṙī me 'wogiw sumi gi ta di an̄ju. Israyel di, i **Isak* gorindiw gi min me, i **Abraham* mwàw me ca, yarna mana gi janga gi **Abraham** mə.

Israyel yè dindaw nə abje mwaj dii sir ilə. Mage nə ta di da, gi 'wogigi nare nə Israyel, labaa nare nə **Juwib*, labaa nare nə **Ebirə*. Israyel dindaw nə mwaj dii sir di sabar jiga jiga neyem gangile mwaj dii sir me ca. Māṙī b̄iri nare nə Israyel dara ba ina i nare duwa, me yi gandagi **milan*. An̄ji 'yàw Moyis bii duwa gi 'wóo dara an̄ji ba cimnəgi chamraw nə Israyel di.

Caga ka kaw, gi 'wogi siṅa dinə nare nə Juwib day di «Israyel».

Jakob: Jakob i nare nə **Juwib* mwágiragi gi min. Abəw da, i **Isak*, mwáw da, i Abraham. Māṙī 'yàw sumi gi dang gi *Israyel*. Yarna mana gi janga ginə **Israyel* lə me ginə **Abraham* lə me ca.

Jā Batis: Yarna mana gi janga gi **batem** lə.

Jeremi: Jeremi i **aba cimə Māṙī biw* min ginə nare nə **Israyel* day. An̄ji àl giyə duwa i gi aliya gi aru aru kubi (600) do me gi yè Jesu **Kiris* di siṅ.

Jonas: Jonas di i **aba cimə Mārī biw*. Mārī tanga giyiw managi ciri di geche di gi 'wogidi Ninib dara anju ba waynagi nare di gwale duwa, dara nare nə ta di àl àcņa naņe. Jonas di giņ Mārī biw bam me, anji nagi birwa gi gecheyə dara hára budə bam hən Mārī dirəwə. Me Mārī biyə gale gi geche gira gigidi birwa di daa. Jonas di waygi nare woni birwa di ba i dara baa giņə Mārī biw bam di me Mārī ba ilə àlagi gi wamani gi ta di. Anji waygi ba cendi ba unəw álnaw managi kurayə me, nare di uw áliw managi kurayə di, me gale di díbə dodə. Managi cendi uw áliw kurayə da, dòche gi geche min u Jonas di chów bam. Jonas di àl wála subu dòche nudəwə do me dòche di gira huřəw àsiw nim daa wayniyə siņ. Mwom da, Jonas di so daa me ha managi Ninib wayagi nare gwale ya Mārī ba wayiw nim de. Iri nare nə Ninib kal àla gi àcņa day di bam me ha 'ywa Mārī. Yande da, Mārī di kaw meyendi ciri di bədə. (Yarna maktubu dinə *Maana dinə Aba cimə Mārī biw gi Jonas duwa* lə.)

Juda: Juda i **Jakob* dindaw nə abje nə mwaj dii sir gun day gi min. Mwàgiraw mana day gi dama i **Jude*. Jesu kaw, gindiw i gangile gi Juda lə me ca.

Jude: Jude da, i wama gi siņa dinə nare nə **Juwib* dayə. Ciri di geche di gi 'wogidi **Jusalem* di, i wama gi ta lə di. I wama gi gi 'wogiw **Samari* tuliw di isay gi abeyə. Yarna managi karti di nə 'wogidinini «Siņa di Israyel wála ginə Jesu Kiris duwa lə» me ca (maktubu dware di 34).

Jusalem: Jusalem i ciri di geche di ladi naņ đoy kwandadi nə wama gi **Judeyə* pad bam. Sumdi gi min dang, gi 'wogidi «Siyō» me ca. I managi ciri di ta lə di me nare nə **Juwib* biy gi **Kulu day gaba bwasa Mārī* lə di.

Juwib: Nare nə Juwib di i mage nənə **Abraham* me, nənə gorindiw gi **Isak* me, nənə Isak gorindiw gi **Jakob* me. Jakob di da, Mārī 'yàw sumiw gi dang gi **Israyel*. I ta di me gi 'wogi gi nare nə Juwib

di kaw nare nə Israyel me ca. Cendi way i bii gi **Ebirə*, me gi 'wogigi nare nə Ebirə me ca. Yarna mana gi janga gi *Israyel* lə me gi *Ebirə* lə me ca.

Kiris: «Kiris» di da, i gi bii gi **girek*. Gindiw di biyə da, i *gun gi gi tidiriw swani diwə*. Managi nare nə **Juwib* dayə da, gi biynə gun dara ba gi gidiw dole gi geche labaa **aba bwasa Mārī* mo da, gi tidiriw i swani managi diwə. Ta di i mani nə gil dara ba i Mārī me ba biyəw anju. Managi *Maktubu dinə Mārī tuldi di piyə* da, woni cimə Mārī biw way Mārī ba ha giyə dole gi geche dara ba kidinə nare duwa daa me ba lamna dwārī didəgi lə me ca. Yande da, nare nə Juwib bedi gun gi nə 'wogiw nin gi bii gi chibne *Dole gi Mārī biyəw gi Kiris* di. Dole gi ta di, i Jesu. I ta di me gi 'wogiw sumiw «Jesu Kiris» me ca.

kulu gaba amsa Mārī: Managi siṇa di **Israyel* lə me di dangə me kaw, kululi woni amsa Mārī da, nare nə **Juwib* piygi 'yarbar naṇe. Managi ciriyə bá bá da, abje nə Juwib nə gechide neyemna mwaj da, kulu gaba amsa Mārī di ilə bá. Nare nə Juwib dayar managi kulu gaba amsa Mārīyə dara amsa gi Mārī me dwaya gi gwale duwa me ca. Cendi girsi i **bii gi 'wóo ginə Moyis* duwa. Me cendi neyem gaba àla sarga lə bədə. Managi gun urnə àla gi sarga da, anji ha àladi i managi **kulu gaba bwasa Mārī* di lə managi ciri di geche di **Jursalemmə* bá. Yarna mana gi janga gi *kulu gaba bwasa Mārīyə* me ca.

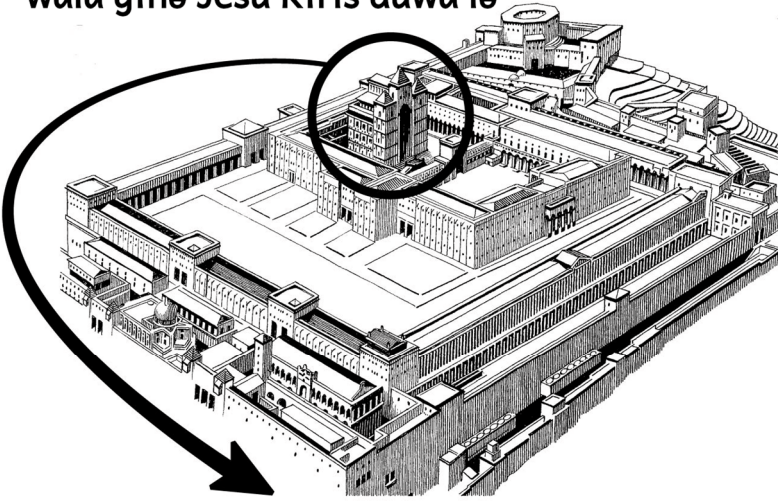
kulu gaba bwasa Mārī: I kulu gi ta lə di me nare nə Juwib àl gi sarga day lə me, wála gi geche gaba àla sii 'ywala lə bá bá da, cendi àl i lə kulu gi ta lə di me ca. Kulu gaba bwasa Mārī ginə nare nə Juwib day di da, i min tenene, i managi ciri di geche di
**Jursalemmə*. I kulu gi jor naṇe me ladi naṇe me ca. Gi aw gər gi hoy liwiw daa, me gər gi ta di dalawə da, gi sabi mana dodə jiga jiga:

1) Gi min da, i kulu gi bag gi gi sabiw dodə sir. Dalaw di min da, i nare **woni bwasa Mārī* harbi lə gi wála wála cendi. Di min dang da, i woni bwasa Mārī geche day me gandi lə dii min aliya dalawə anju mira.

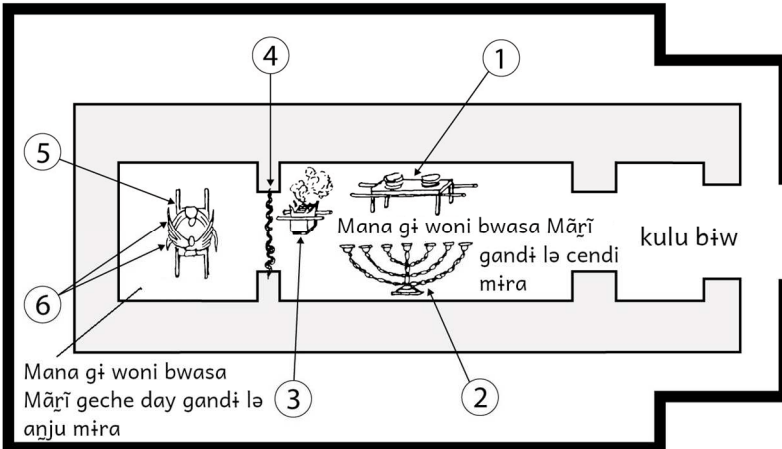
2) Dang da, i mana gi pəgiṇ gi gi dangiriw liw kulu di daa. Gi saw mana gi abje nə Juwib gandi lə cendi mira me, gi min da, namde nə Juwib kaw neyem ganda lə me, gi min dang da, nare nə gindəgi i Juwib bədə kaw neyem ganda lə me ca.

Anə āsina gwale gi «*Jesu ilə gıləgi nare mani managi ciri dwari di kulu gaba bwasa Mārī ilə di*» da, i mana gi nare jiga jiga dayar lə gər dalawə ta di.

Kulu gaba bwasa Mārī managi Jursalem wála gīnə Jesu Kiris duwa lə

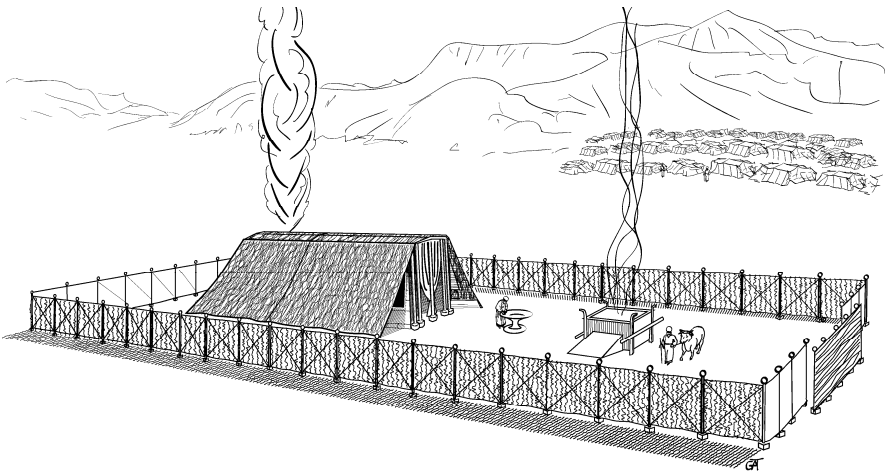
Kulu di sīw duwa

1. Mani nə gī chīgīdīw gī Mārī mapa lə diyə
2. Mani nə gangīragī wurgīsibu nə gī chīgīdī lamba lə diyə
3. Mana gaba ulə chemde nə biy 'yol
4. Barge gī jər kulu di dalawə
5. Sandug dīnə Mārī duwa
6. Paja nə daa nə gī 'wogīgi cherubē dúndīragī

Kundi ginə Mārī duwa: Managi nare nə Israyel dimə bam **Ejibti* kwaynaniyə me ilə hára læ bam din dwařı læ da, kulu day gaba bwasa Mārī ilə bədə sıñ. Me Mārī wayiw **Moyis* ba dangırınaw kundi duwa jiga. Anji giləw ba i man me anju ba ha dangıra kundi di mo? (Yarna Kirara gi daa (Exode) chapitir 26). Gi dangırı kundi di i gi barge me, gare ginə mwagne day me. Kundi di tulbiwə da, gi dangırı mana gi pəgin ilə me gi liw daa gi barge me ca. I kundi gi ta di biwə me nare nə Israyel milawdi gi Mārī læ me, nare day woni bwasa Mārī àliw gi Mārī sarga læ me. Managi nare nə Israyel cimnə daa da, awir kundi di daa me uw ha nim isiragi læ. İri cendi hana me damna dodə mana gi dangə da, cor dangırı kundi di daa dang bi. I kundi gi ta di dalawə me cendi chi gi **sandug dinə Mārī duwa* di læ. Yarna mana gi janga gi ***sandug dinə Mārī duwa*** læ me ca.

Nare nə Israyel milawdi Mārī i managi kundi gi ta læ di biraa wála gi gi aw nim gi kulu gaba bwasa Mārī managi ciri di geche di **Jursalem* di daa bá. Yarna mana gi janga gi ***kulu gaba bwasa Mārī duwa*** læ me ca.

Kundi ginə Mārī duwa

Lebi: Lebi da, i **Jakob* dindaw nə mwaj dii sir gun day gi min. Anji i gangile gi min ginə nare nə **Israyel* day di mwágiragi. Mǎrǐ anjir i Lebi mwágiraw me kalgi ba àlna giyə managi kulu duwa dalawə. Arō kaw, i Lebi di mwàw me ca. I managi Arō di mwágiraw dwaregi lə me, gi anjir gi woni bwasa Mǎrǐ di lə. Me, Lebi mwágiraw nə dang nə ilə mage nənə Arō duwa dwaregi lə bədə da, wagi **woni bwasa Mǎrǐ* di lə managi giyə day gi àla lə, me i cendi me u **sandug dinə Mǎrǐ duwa* di ha nim cendi. I cendi me, gi 'wogigi nare nə *Lebi* di.

Woni girsə gwale ginə Jesu duwa nə mwaj dii sir di kaw, gun day gi min gi 'wogiw Lebi me, sumiw gi dang da, i Matiyə me ca (Matiyə 9.9-13, Marki 2.14, Luk 5.27-29).

Maktubu dinə Mǎrǐ duwa: Nendi nə kiretiye, Maktubu inda dinə Mǎrǐ duwa da, tulbədi i sir, tuldi di biḡ me tuldi di dirway me. Tuldi di biḡ da, gi jangidi i gi bii gi **Ebirə* àl aliya nane pii do me gi yə Jesu **Kiris* siṅ. Tandi gil i milan di pii di Mǎrǐ yi gi nare. Tuldi di dirway da, gi jangidi i gi bii gi girek. Gi diy gindidi i gi maana dinə Jesu duwa. Tandi gil milan di dirway di Mǎrǐ yidi gi nare gi birmə ginə Jesu Kiris duwa.

Anə āsina *Maktubu dinə Mǎrǐ tuldi di dirway* me gi wayna gwale ginə «*Maktubu dinə Mǎrǐ*» da, gi way i dara tuldi di biḡ mira. (Yarna Matiyə 2.5 me, Marki 12.24 me, Luk 4.16 me.)

mana gaba bwasa Mǎrǐ: Mana gaba bwasa Mǎrǐ da, nare nə **Juwib* awiw i gi kuṛa labaa gi biri, me wun i ya tabil ta de. Managi **kulu gaba bwasa Mǎrǐ* gi **Jursalem* da, gi aw mana gaba bwasa Mǎrǐ sir, ya tanga pii ba gi dangira nim managi kundi ginə Mǎrǐ duwa

dalawə ta de. Gi min da, i gaba kundibə mani nə paga bwasa nim, me gi min dang da, i gaba ulə chemde nə biy 'yol lə me ca.

mana gaba ulə chemde nə biy 'yol

mapa: Mapa da, i mani nə wama nənə nare nə **Juwib* day. Cendi ju musbu bo burə diwə me kurədi nim daa dara piyə gi mapa. Nare nə Juwib wom mapa gi wála wála ya nendi ba də wamang gi haye gi wála wála ta de me ca. Managi anə āsina **Maktubu dīnə Mārī duwa* gi bii gi **girek* labaa gi bii gi **ebirə* me anə 'ywana sumi gi «mapa» da, irmim dara sumi gi mapa di gindiw di biyə i sir: Mana gi minnə da, gi way i dara mapa gi bag gi gi àliw gi **musbu*. Mana gi dangə da, gi way i dara mani nə wama nə də ilə wamangə gi wála wála dara isə gi sidəndi di. I dara ta di me «mapa» di, nə biynin gindiw gi bii gi chibne i jiga jiga sir. Managi anə āsina *Maktubu dīnə Mārī* gi bii gi chibne me anə 'ywana sumi gi «mapa» da, i gi bag gi gi àliw gi musbu. (Yarna Matiyə 12.4; 14.17.) Me managi anə 'ywana sumi gi «haye» da, gi way i dara mani pad nə də wamang gandagi gi wála wála dara isə gi sidəndi di. (Yarna Matiyə 4.4; 6.11; 6.25.)

Mārī gorindiw: İrmə ginə nare nə **Juwib* day da, gi wayna, gun gi ta di ba i «labiya gorindidi» da, gi ur ba gi way dara gun gi ta di ba

hára i gi labiya. Gi wayna, gun gi ta di ba i «abnani gorindidi» da, gi ur ba gi way dara gun gi ta di i gun gaba huragi nare abnani dusiragi la. Gi way ba gun gi ta di ba wun i mani na gi way gwale day irmiw nim ta di de, i mani na ta di me yèw cendi bəda. Yande da, managi nare na kiretiye wayna Jesu ba i «Māri gorindiw» da, cendi ur ba gi way dara Jesu di siw duwa bag kaw, i Māri. Managi ma yarna Jesu da, ma yer i Māri. (Yarna Kolos 1.15)

mir: Mir da, i habda sumiw. Anji dam i managi sina di Arabiyə. I gi duri duwa me gi al gi swani gi biy 'yol me, kili duwa wom nane me ca. Nare na *Juwib di gidiw i ya charwa di idi 'yawa gun labiya de. Anji ur 'yam gi nuni me sim wamdinam kaw, chim wamani di doda me ca. Dang kaw, cendi sugidi bagida di idi moõ gun di la do me legiriw muw nim sin me ca.

milan: Managi nare sir mana gwale day ca da, gi min irmiw jaw baa ha alaw i mani, me gi ka kaw wayiw jaw di baa ha alaw i mani me da, ta di me gi 'wogidi «milan» di.

Māri kaw yi milan gi nare. Managi *Maktubu dinə Māriyə da, milan di gechide sir ilə. Milan di pii da, Māri yidi i gi nare na *Juwib. Anji biygi na *Abraham me *Isak me *Jakob me mwagiragi me bii dan cendi ba ha 'ya i nare duwa. Me cendi kaw, ba unə bii duwa gi 'woo dialna gi giyə me ca.

Iri gun min kaw neyem 'woo gi bii gi 'woo ginə Māri duwa di ala gi giyə gi birmə duwa bəda. I yande me Māri yi gi milan di dang bi. Milan di dirway di da, anji yidi i gi nare pad woni kala dusiragi Jesu *Kiris diwə. Gun gi wey wey gi ba kalna dusiw Jesu diwə da, ba i gun duwa.

Moyis: Moyis di da, i *aba cimə Māri biw gi geche ginə nare na *Israyel day. Anji, gi yəw managi sina di *Ejibtı la, i aliya gi nare na Israyel ilə ala gi kwaynaniyə di (Kirara gi daa (Exode) 1 me 2 me, Paja nənə Jesu duwa 7.20-43, Ebirə 11.23-29). Māri biyiw dara ba dibinə nare na Israyel diragi la me dara ba biynagi gandina nim

bam managi Ejibti me, dara anju ba wàlnagi hana nim managi siṅa di anju gi Mārī baa waygi big baa ha 'yàgi gandidi læ. Cendi àl aliya ginin wodi managi hára læ bam din dware læ Moyis tariwə. Managi aliya gi ta di dalawə da, Mārī 'waga Moyis hára 'yow managi kuṛa di Sinay didə me, anji giliw gi **bii duwa gi 'wóo* gi anju ba cimməgi chamraw (Kírara gi daa (Exode) 19.3, 20). Ta di me Mārī yi gi **milan* gi nare nə Israyel di. Mani nə ta di pad àlal neyem ya aliya dubu min gi aru aru sir (1200) de do me gi yè Jesu **Kiris* di siṅ.

musbu: Musbu da, nare nə **Juwib* piy i gi **mapa*. I mani woni àla burə swadaw daa. Musbu ina i bani kaw, mə bwanaw burə diwə kuradina nim daa da, ha swada burə di naṅ me mə ha piyə mapa 'yarbara naṅe me ca. Managi *Maktubu dinə Mārī tuldi di dirwayə* da, gi u musbu irim gi mani nə dang: mana gi minnə da, way i dara àcna gi diy ginin bani hiṅe me gira jor gidi àcna gi geche (yarna 1 Korenti 5.6-8). Mana gi dangə da, gi u musbu di irmiw gi **dwārī dinə Mārī duwa* di diy ginin bani me iri ilə nara jwara 'wóo siṅa gindidi bam pad (yarna Matiyə 13.33).

mutardi: Mutardi da, i habda sumiw. Nare nə Juwib dilbiw managi yiga day dalawə dara hangda gi bira. Dirəw da, i bani bani yande, me habda siw da, jor ya jimdere de.

Nō di lade: Nō di lade da, i gwale ginə bilə ginə Mārī duwa gi Jesu way gwale duwa. Nō di lade di i gwale ginə Jesu **Kiris* duwa me ca, dara anji hára siṅa didə ka dara daya gi nare daa min gi Mārī. Gun gi dwayna Nō di lade di me kalna dusiw Jesu diwə me da, Mārī ha 'yàw bilə, anji ha hára dùwa læ bədə.

Olib: Olib da, i habda gi yè le. Nare nə **Juwib* dari olib di yàa duwa dara reyada gi swani. Swani duwa di, cendi àlbi gi mani nə wama me, dagidi sidəgi læ me, basi lamba læ dara kírə gi dùwa læ me, àlbi gi mani nə dang dang me ca.

Managi ciri di *Jursalem tuldi læ ib da, mana min gi hoy gi gi 'wogiw «Kuṛa di Olib» ilə. Mana gi ta læ da, habde nə olib ilə giṛi naṇe.

Habda gi olib me yàa duwa me

orji: Orji di i swagə nə nare yigigi naṇ managi siṇa di *Israyel læ me siṇa di tulbədi læ me. Swagə nə ta di, gi yigigi i pii biḡ me wála giṇə Jesu læ me. (Yarna managi Rut 1.22 me, Jā 6.9.) Didəgi da, wun i ya gere de me, geme de me ca. Orji di jor kaláng naa geme diṛəwə.

Anji ur nimi nan bədə. Orji dirəw da, nare 'yàgi i mani nə paga me, gi àl gi *mapa me gani me ca. Mapa gi gi àliw gi orji da, kili duwa wom bədə, gi yəriw ba i mapa ginə woni 'ywa mani bədə day.

orji

paja: Managi *Maktubu dinə Mārīyə* da, paja da, gindiw i jiga jiga:

paja nənə Jesu duwa («apôtres»): Jesu anjir abje mwaj dii sir dara ba kidinə paja duwa. Nare nə ta di, gi 'wogigi «woni girsə gwale duwa nə mwaj dii sir» me ca (Matiyə 10.1-4; Marki 3.13-19; Luk 6.12-16). Nare nə ta di dam i gandiw me anji gilgi mani. Managi made duwa tardi lə me dimə duwa gi daa muni lə tariwə me da, cendi yəriw gi dirəgi day. Anji kijigi dara ba waynagi nare mani nə cendi ba yaragi me ba cinnəgi **Nō di lade* di me. Cendi me kidi i gechide nənə nare nənə Mārī duwa nə dayar daa pii day.

Managi maktubu dinə *Mani nə àla nənə paja nənə Jesu duwa* lə da, Pol me Barnabas me nare yab nə dang kaw, gi 'wogigi «paja nənə Jesu duwa». Cendi i nare nə Jesu 'wogigi me kijigi dara ba àlnaw gi giyə duwa di me ca.

paja nənə Mārī duwa nə daa («anges»): Paja nənə Mārī duwa nə daa da, i dúndi, cendi i nare nə gisigədə bədə. I Mārī me bogi anju. Bag da, gun neyem yaragi bədə. I managi cendi cwana sidəgi i ya

gun de do me gi yərgi siŋ. Cendi dam i daa Mārī tuliwə, me Mārī kijəgi dara ba àlnaw giyə duwa. Mana gi minnə da, anji kijəgi managi nare nə siŋa didə ka sidəgi lə dara ba waynagi gwale.

Paja ginə Mārī duwa gi daa gi min da, gi 'wogiw Gabriyel. I anji me Mārī giyəw Mari sidə dara ba wayadi tandi ba ha yaa dwe. (Yarna Luk 1.26-27.) Gi min dang da, gi 'wogiw Michel. Anji i paja nənə Mārī duwa geche day min. (Yarna maktubu dinə Daniyel 10.21 me, dinə Jud berse 9 me).

Parise: Nare yab nə *Juwib dwaregi lə da, gi 'wogigi Parise. Cendi 'wocŋ *bii gi 'wóo ginə Moyis duwa di ladi me, cendi ur chamragi nə Juwib kaw ba àlnaw gi birmə duwa kirab kirab me ca. İri, cendi gilgi nare mani nə àla nə hada dayə lə diyə me ca. Managi cendi àl yande mwom da, cendi irim ba gi i woni àla mani nə lade Mārī dirəwə. Yande da, dwaregi lə ta di, nə yab 'wogi sidəgi jwab jwab me, ur i gasinani nare didəgi lə me ca. Jesu 'wogigi cendi ba i nare nə way gwale gi bidəgi me, dusirəgi di korgiŋ ba i jiga. Nare nə Parise naŋ giŋ Jesu gwale duwa bam me wudibiw gidaw dara 'yáw me.

Pilat: Pilat i gun gi *Rom. Wála ginə Jesu lə da, dole gi geche gi Rom chíw ba damna wama gi *Jude diwə me wama gi *Samari diwə me. Anji me i aba àla sariya. Anji 'yàna birmə bədə da, nare nə *Juwib neyem 'yáa gi gun bədə me ca. I dara ta di me gi yə gi Jesu hára nim dirəwə di me anji 'yàgi birmə ba hana 'yánaw bam. (Yarna Matiyə 27.1-26, Marki 15.1-15, Luk 23.1-25, Jā 18.28 biraa 19.16)

Rom: Rom da, i ciri di geche dinə siŋa di gi 'wogidi Itali dira. Managi Jesu ilə nim siŋa didə siŋ da, nare nə Rom di bil kwandagi nə siŋa di dangə naŋe. Dole day da, i dole gi geche gi doy kwandaw dolgi nə siŋa gindidi lə pad bam. Anji chəbi siŋa dinə nare nə *Juwib day di bam me womgi anju me ca. I dara yande di me nare nə Juwib naŋ il gi nare nə Rom di me ur ba gi 'yorgi nim bam managi siŋa dayə di.

Gi bii gi nasara da, dole gi geche gi Rom sumiw i «Sesar». Dolgi nɔ gechide nɔ Rom da, gi 'wogigi Sesar b́a b́a.

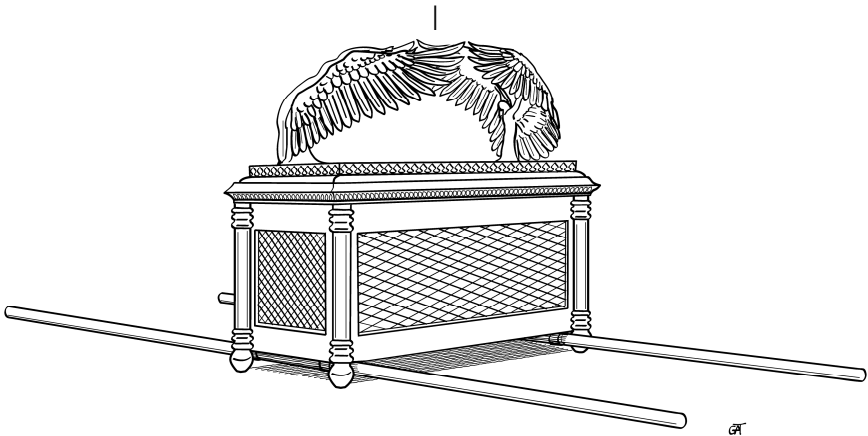
Saduse: Nare yab nɔ **Juwib* dwaɾagi lɔ da, gi 'wogigi Saduse. Cendi gilgi nare **bii gi 'wóo ginə Moyis* duwa i gi birmɔ gi wun ginə nare nɔ **Parise* day bɛdɛ. Saduse di da, irim day ba nare nɔ mare ba ha dimɔ daa muni lɔ bɛdɛ me, **paja nənə Māṛī duwa nɔ daa*, labaa dúndi di àcɛnɛ kaw, ba ilɔ bɛdɛ (Marki 12.18). I dara gwale day gi ta di me cendi day gi nɔ Parise nasibi le jwab jwab. Ɔri nare nɔ Saduse me nɔ Parise me cor bam bidɛgi min dara 'yáa gi Jesu.

Salmō: Salmō di da, tanga i dole gi geche ginə nare nɔ **Israyel* day. Abɛw da, i dole gi **Dabid*. Gi changa min, managi Salmō i nuni da, Māṛī giliw siw managi chineyɛ me uriw nim lɔ dara mani na me anju ba ur ba 'yànw mo? Salmō wayiw Māṛī ba 'yànw dirin naa me 'wacɛnɛ gi mani me, kal baa wom gi chamraw nɔ Israyel ladi. Me Māṛī di 'yàw dirin naa me 'wacɛnɛ gi mani nan me. (Yarna 1 Dolgi 3.1-14 me 2 Kuronik (Chroniques) 1.7-12 me.) I ta di me nare nan nɔ swa hɛn kaw hára Salmō siwɛ dara dwaya gwale biwɛ. I anji me i aba biyɛ kulu gi pii gaba bwasa Māṛī ginə nare nɔ Israyel day di. (Yarna 1 Dolgi chapitir 6 me 2 Kuronik (Chroniques) 3.1-14 me.)

Samari: Wama gi Samari da, dam i wama gi **Jude* bulɔ day gi **Galileyə*. (Yarna managi karti di nɔ 'wogidinɛn «Siɛnɛ di Israyel wála ginə Jesu Kiris duwa lɔ» me ca, maktubu dwaɾi di 34). Pii da, i nare nɔ **Juwib* me dam lɔ cendi. Targin da, nare nɔ gindɛgi i Juwib bɛdɛ gira dam lɔ gandagi hawɛnar daa min me, birmɔ day gaba kibɛ Māṛī da, i jiga jiga me. I ta di me, nare nɔ Juwib nɔ dam managi Galile me Jude me di irim nare nɔ Samari ba i Juwib nɔ bag bɛdɛ. I ta di me cendi àlgi ichin me gin dayara gandagi daa min bam.

Sandug dinə Māṛī duwa: Sandug dinə Māṛī duwa da, nare nɔ **Israyel* dangiridi i gi habde me gi dadɛ jindar tardi lɔ me, dwaɾi lɔ korgin me ca. Gi bo kura di bilbe sir di Māṛī jangi gi bii duwa gi

'wóo gi mwaj di lə sandug di ta di dwaɾi lə. (Yarna Kirara gi daa (Exode) 25.30-36 me Ebirə 9.4-5 me.) Nare nə Israyel u sandug dinə Māĩ duwa di daa isiragi lə me harbi nim bam din dwaɾi lə, me cendi chi sandug di i **kundi ginə Māĩ duwa* di dalawə. Sandug di ta di me, mani nə dwaɾi lə di me da, i mani nə wun jiga dara cendi i Māĩ duwa. I mani nə gił **milan* di Māĩ yi gi nare nə Israyel di.

sandug dinə Māĩ duwa

Sidan: Sidan da, i dúndi di àcne geche day. Tandi i Māĩ idi maɾande duwa. Tandi lam nare dara ba àlna i àcna. Nare nə **Juwib* 'wogidi «Belsebil» (yarna Matiyə 10.25), labaa «Idi Maɾande» (2 Tesalonik 3.3), labaa «Doli di siɲa didə ka» (Jā 12.31) me ca.

sii 'ywala ginə nare nə Juwib day: Gi aliya bá bá da, nare nə **Juwib* àl sii 'ywala dii giɾi le. Sii 'ywala di i wála gaba goo gi dusirəgi daa managi ladni di Māĩ àl gandagi di me. Yarna gwale ginə sii 'ywala di managi maktubu di Deteronom chapitir 16 lə. Sii 'ywala gi yab di i ta:

sii 'ywala ginə kīrara gi daa kwaynaniyə («Pâque juive»): Sii 'ywala gi ta di i gi geche managi kwandaw dwaregi læ. Wála gi ta di, nare nə **Juwib* dusirəgi gugī daa ba i man me Mārī tanga ba kidəgi daa managi kwaynani di siṇa di **Ejibti* læ di mo? Dawa di ta læ di da, Mārī giyə paja duwa gi daa min managi Ejibti gira 'yə dine nə nare labaa mani nə paga nə dine nə yəgi nə diriṇ nə piiyə bam pad. Me nare nə **Israyel* day da, ciri day dwaregi læ bá bá da, 'yəgidi gəgiriṇje nə dine me delbi bare day dəgidi daa managi ciri day bidə bá bá. Managi **paja ginə Mārī duwa gi daa* yər bare di mwom da, anji cilangi ciri di ta di daa ha pii. Dole gi Ejibti di yər yande mwom da, anji kal nare nə Israyel di diṁ ha. I yande me Mārī kidəgi nim daa kwaynaniyə di. (Yarna maktubu diṇə Kīrara gi daa (Exode) 12.21-42.) I dara yande di me gi aliya bá bá da, nare nə *Juwib* 'yəgidi gəgiriṇje nə dine wom àl gi sii 'ywala di. I managi *Jusalem* me cendi àl gi sii 'ywala gi ta di læ.

Gi bii gi nasara da, gi 'wogī sii 'ywala gi ta di «Pak diṇə nare nə *Juwib* day» («Pâque juive»). Pak diṇə kiretiye day da, i sii 'ywala gaba goo gi dusirəgi daa managi diṁə gi daa muni læ ginə Jesu Kiris duwa læ.

sii 'ywala ginə mapa gi diban musbu: Sii 'ywala ginə mapa diban musbu di, gi àliw i wála ginə **sii 'ywala ginə Kīrara gi daa kwaynaniyə* di. Me duwa da, gi àliw i wála wurgisubū bá. Wála gi wurgisubū dalawə da, cendi wom i **mapa* gi diban **musbu*. Dana mo? I dara tanga nare nə **Israyel* mwágiragi di worgi ib dara ganda bam managi **Ejibti* di da, cendi 'ywalma le me 'ywa birmə gaba bwaw burə gaba piyə mapa di musbu diwə bədə. Yande da, cendi piy **mapa* di diban bwaw gi musbu. (Yarna maktubu diṇə Kīrara gi daa (Exode) 12.14-20.) I dara yande di me gi aliya bá bá da, nare nə **Juwib* di wom mapa gi diban musbu dara sii 'ywala gi ta di. Wála gi ta læ da, cendi lay **musbu* gi kirə pad hára nim iche uliw bam.

sii 'ywala gaba nīlbə swagə: Sii 'ywala ginə Kīrara gi daa kwaynaniyə tariwə àl wála giniṇ jii da, nare nə **Juwib* àl sii 'ywala

gaba ñilbə swagə. Sii 'ywala gi ta di, gi 'wogiw sii 'ywala ginə Pantekot me ca. «Pantekot» i gi bii gi *girek, gindiw di biyə i «giniñ jii». Managi sii 'ywala gi ta lə di nare nə Juwib àliw Māĩ dóche dara ba 'yàgi swagə ba gi ñilbə. Dang kaw, dusirəgi gugi daa dara pii bigden Māĩ ba 'yàw *Moyis bii duwa gi 'wóo managi kuɾa di Sinay didə. (Yarna Kirara gi daa (Exode) chapitir 19 me 20 me.) I wála min gi Pantekot lə di me, Māĩ giyə gi dúndi duwa dirin nə piiyə managi nare woni kala dusirəgi Jesu *Kiris diwə sidəgi lə. (Yarna maktubu dinə Paja nənə Jesu duwa chapitir 2.)

sii 'ywala gaba dama kundiyə: Wála gaba àla sii 'ywala gaba dama kundiyə da, nare nə *Juwib dangiri kundi me damdi lə àl wála wurgisubu. Cendi àl yande dara dusirəgi ba gunəgi nim daa ba i man me mwágiragi tanga pii ba dimə bam kwaynaniyə me ha damdi nim bam din dwaɾi lə àl gi aliya giniñ wodi di mo? (Yarna Kirara gi daa (Exode) 17.1-7.) Cendi àl sii 'ywala gi ta di i wála gi cendi gwabina swagə day bam pad me, chidinə yabira yàa duwa bam pad me do.

Wála gi targin ginə sii 'ywala gi ta di lə da, woni bwasa Māĩ dolbi nimi dodə mana gaba bwasa Māĩ di dirəwə. Ta di me, nare nə Juwib dusirəgi gugi daa dara Māĩ ba 'yàgi mwágiragi nimi nə chà bam din dwaɾi lə me, cendi amsi Māĩ dara ba 'wanagi nimi ladina me ca.

sii 'ywala ginə kulu gaba bwasa Māĩ dangirara duwa: Sii 'ywala gi ta di, nare nə *Juwib àliw dara dusirəgi ba gunəgi nim daa dara pii big, neyem ya aliya aru gi giniñ kubi de do me gi yə Jesu siñ da, nare nə i Juwib bədə gira jər gandagi say managi ciri di geche di *Jursalemmə me, cendi gandi ha *kulu gaba bwasa Māĩyə me àliw gidiw mani nə àcne. Targin dang da, abe min gi Juwib gi gi 'wogiw Juda Makabe meyendi isəw bam nan dara kulu gi ta di. Anji dangiriw cow gidiw ladi bi dara kal nare nə Juwib ba kwasina gi Māĩ lə. I dara ta di me, gi aliya bá bá da, nare nə Juwib àl sii

'ywala gi ta di le dara dusirəgi ba gunəgi daa maana di ta di didə (Jā 10.22).

Managi sii 'ywala gi jiga jiga pad ta di dalawə da, i sii 'ywala ginə kirara gi daa kwaynaniyə me, ginə n̄ilbə gi swagə me, gaba dama kundiyə me, i sii 'ywala gi geche anju. Wála gaba àla sii 'ywala gi ta di neyamna mwom da, abje nə Juwib pad ha i Jursalem me, ha àla lə.

Sodom: Sodom i ciri di tanga pii. I managi ciri di ta lə di me **Abraham* gorindiw ginə chendiwə gi gi 'wogiw Lot dam lə di. Managi tuldi lə da, ciri di min dang ilə gi 'wogidi Gomor. Nare nə ciri di sirə ta di àl àcna naṇe. I dara ta di me Mārī meyendi gi nare di me ciri day di me bam birin (Diyə gi mani gindəgi (Genèse) chapitir 19).

wála gaba bwa gwayni: Managi nare nə **Juwib* dayə da, wála gaba bwa gwayni di da, i wála gi gwale duwa wom naṇe. Managi *Maktubu dinə Diyə gi mani gindəgi* lə da, gi jangi lə Mārī ba əsi daa me siṇa me, gi mani nə dang pad nə ilə di, i gi wála gi kubi dalawə, me gi wála gi wurgisubu lə da, anji dam bo gwayni (Diyə gi mani gindəgi (Genèse) 2.2-3). Yande da, managi **bii duwa gi 'wóo* gi anji 'yàgi gandiw nare nə Juwib lə kaw, anji waygi ba managi dimas min dwaṛi lə da, nare kaw ba àlna giyə wála kubi me, wála gi wurgisubu lə da, cendi ba bwana gwayni (Kirara gi daa (Exode) 20.8-11). Wála gaba bwa gwayni ginə nare nə Juwib day da, i wála gi wurgisubu ginə dimas day dwaṛi lə, gi i wála gi nendi ka, də 'wogiw inda samadi.

Wála day gaba bwa gwayniyə da, nare nə Juwib dayar managi **kulu gaba amsa Mārīyə* burəgiw nim me bow gi jilay me amsiw nim me ca.

Managi nare nə Juwib dayə da, gi əsi wála so i dawa dʷanda dira lə. Dara yande da, wála day gaba bwa gwayni da, so i dawa di bandradi dʷanda dira tariwə me yeṇ gi dawa di samadi dʷanda dira lə me ca.

Aliya gi Jesu siw duwa dam nim managi siṅa didə da, **woni gilə bii gi 'wóo ginə *Moyis* duwa laya bii gi 'wóo naṅ dang gi irim dara wála gaba bwa gwayni, bow kwandaw nə pii diwə. Cendi imgi nare àla gi giyə gi dodə mad mad bam me, imgi hára gi mana neyem digilay dubu min bam me ca. I dara yande me anə yər managi Jesu so nare nə womire daa gi wála gaba bwa gwayniyə da, gi nasibi gandiw bá bá, dara cendi irim anju ba àl i giyə gi Mǎrǐ ba im àla duwa bam wála gaba bwa gwayniyə di. Me Jesu way ba *Mǎrǐ àl wála gaba bwa gwayni di, i dara wagi gi nareya, me anji àl wála gaba bwa gwayni di dara 'yàgi gi nare wamani bədə.* (Yarna Marki 2.27.)

woni àla sariya nənə nare nə Juwib day: Giyə ginə nare woni àla sariya nənə nare nə **Juwib* day da, i yara gi gwale dwalaw ginə Juwib day dara aw dodə managi birmə day ginə Mǎrǐyə. Managi Jesu ilə siṅa lə siṅ da, woni àla sariya nənə Juwib day di neyem nare giniṅ wurgisubū gi dii min (71). Geche day da, i **woni bwasa Mǎrǐ* geche day di.

woni bwasa Mǎrǐ: Woni bwasa Mǎrǐ nənə nare nə **Juwib* day da, i nare nə gi piygi kalgi le bag dara bwasa gi Mǎrǐ biṅ. Cendi bosì Mǎrǐ di gi mani nə paga me gi swagə me managi **kulu gaba bwasa Mǎrǐyə* di. Woni bwasa Mǎrǐ di amsi Mǎrǐ dara nare day di cendi, me cendi gilgi **bii gi 'wóo ginə *Moyis* duwa me ca.

Wála ginə Jesu duwa lə da, kulu gaba bwasa Mǎrǐ ginə nare nə Juwib day i min mira, i managi ciri di geche di **Jusalem*. Managi gun gi Juwib urnə baa àlnaw Mǎrǐ sarga da, anji ha gi mani di managi kulə gaba bwasa Mǎrǐyə di me, cendi woni bwasa Mǎrǐ di kundi cendi. Yarna mana gi janga gi kulu gaba bwasa Mǎrǐyə me ca.

Woni bwasa Mǎrǐ nənə nare nə Juwib day da, gi piygi managi mage nənə Arō duwa lə. Cendi swa i gangile ginə **Jakob* gorindiw gi **Lebiyə*. Yarna mana gi janga gi **Jakob** lə me gi **Lebiyə** me ca.

Managi woni bwasa Mǎrǐ dwaṅagi lə da, gi biṅ gi min chiw geche day. Aliya min dalawə da, woni bwasa Mǎrǐ geche day gi ta di gandi ha dii min mira managi kulu dwalaw gi sawar jiga lə managi

Kulə gaba bwasa Mārīyə di, me u bare isəwə dara chigidi managi *sandug dīnə Mārī duwa di gi gam gi bii gi 'wóo ginə Moyis duwa lə di sidə. Anji àl yande me, ur gi Mārī dusi di hilale dara àcna ginə nare nə Juwib day me dara àcna duwa anju me ca.

Wála ginə Jesu duwa lə da, aliya min bá bá da, gi biy gun min chiw woni bwasa Mārī geche day. Yande da, anə āsina managi *Maktubu dīnə Mārī tuldī di dirwayə me anə 'ywana «woni bwasa Mārī gechide day» da, way i dara woni bwasa Mārī nə gechide woni sumi pad. Managi dwaragi lə da, woni bwasa Mārī geche day gi caga ka kaw ilə me, cendi nə pii di kaw ilə me ca. (Yarna An me Kayip me managi Luk 3.2, Jā 18.13-14,24.)

woni bwasa Mārī geche day

woni bwasa Mārī gechide day: Yarna mana gi janga gi **woni bwasa Mārīyə.**

woni cimə Mārī biw: Yarna mana gi janga gi **aba cimə Mārī biw** lə.

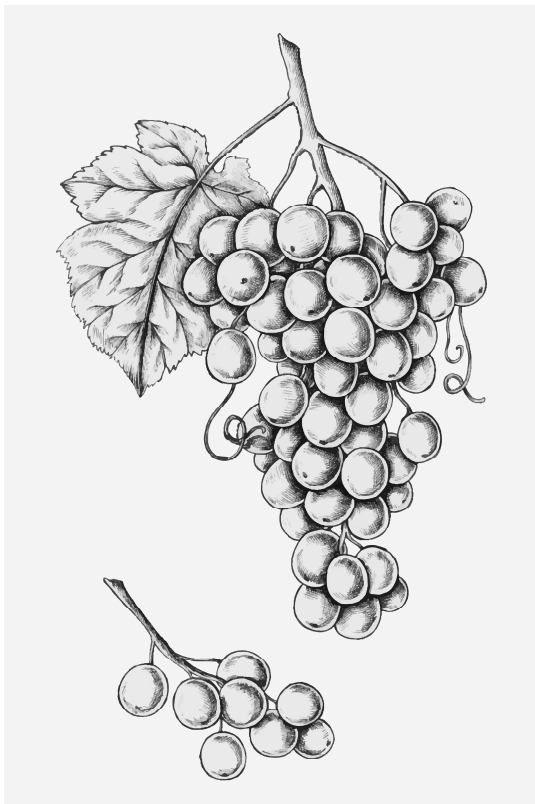
woni gilə bii gi 'wóo ginə Moyis duwa: Woni gilə *bii gi 'wóo ginə *Moyis duwa da, i nare nə *Juwib nə kanji bii gi 'wóo gindiw ladi, me 'wocniw ladi d̄wa d̄wa me ca. Cendi gilgi kwandagi nə Juwib di me ca. Woni gilə bii gi 'wóo ginə Moyis duwa d̄waragi lə da, nare nañ nə gi 'wogigi *Parise ilə.

woni girsə gwale ginə Jesu duwa («disciples»): Woni girsə gwale ginə Jesu duwa da, i nare pad nə kal dusirəgi Jesu diwə me doy gwale duwa me àl biw me ca.

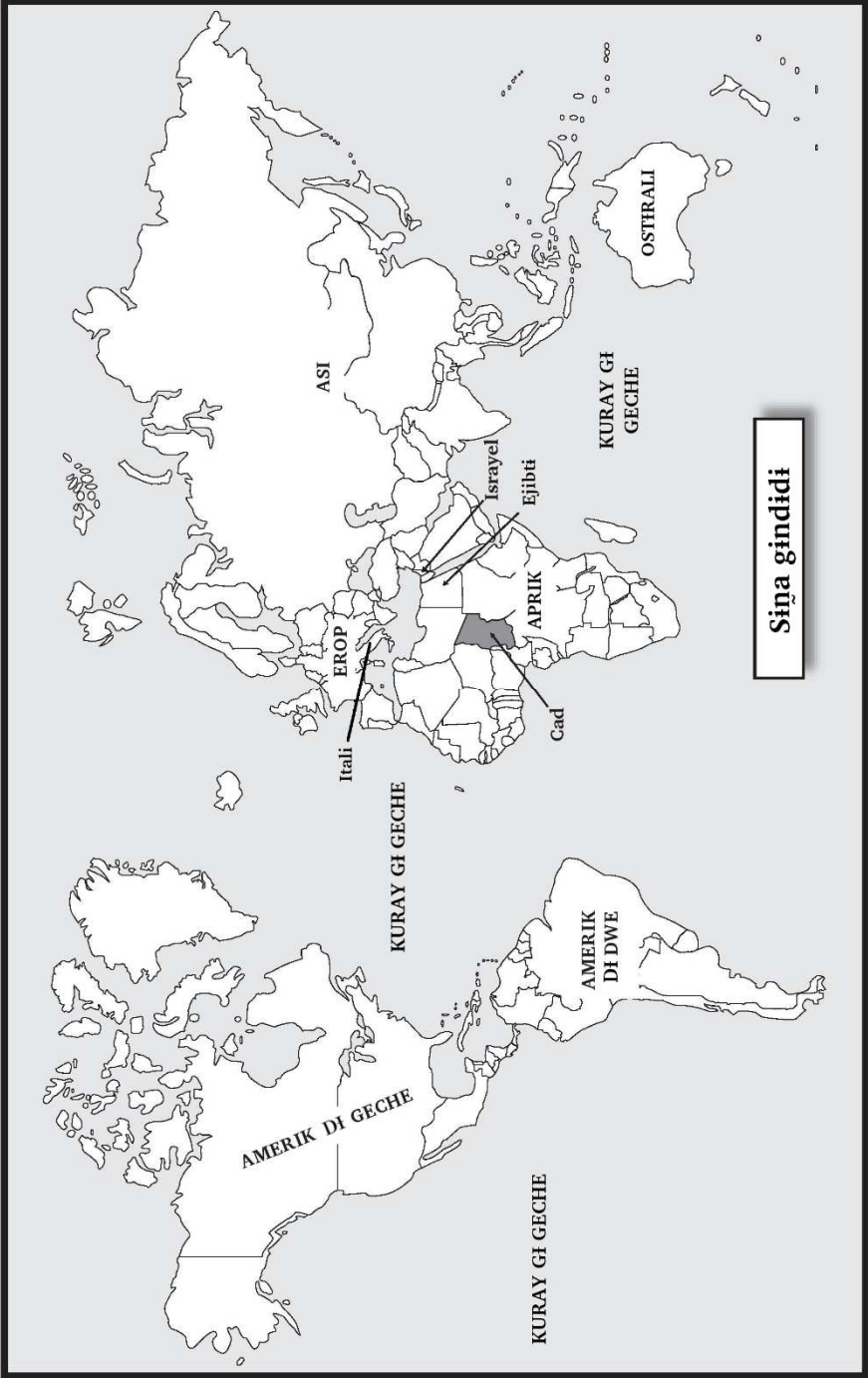
Managi *Maana dinə Jesu duwa di Matiyə jangidi* me *Marki jangidi* me *Luk jangidi* me *Jā kaw jangidi* me lə da, gi way gwale ginə «woni girsə gwale ginə Jesu duwa nə mwaj dii sir» di. I cendi nə mwaj dii sir di me Jesu anjirigi dara dama gandiw àla giyə siña didə ka di. Mana gi minnə da, cendi nə mwaj dii sir di, gi 'wogigi «paja nənə Jesu duwa» me ca, yarna Matiyə 10.1-4. Yarna mana gi janga gi **paja nənə Jesu duwa** lə me ca.

woni salaw dole gi geche gi Rom mani: Dawa di tanga Jesu ilə nim siña didə siñ da, i nare nə *Rom me wom nare nə *Juwib cendi. Nare nə Rom di me piy nare nə yab nə Juwib di cendi me 'yàgi gi giyə gaba salaw dole gi geche gi *Rom di mani. Nare nə Juwib woni salaw dole gi geche gi Rom mani di da, chamragi nə Juwib di urgi bədə birin. Cendi àlgi ichin le dara ba àlgi i woni marande day giyə. Dang kaw, woni salaw dole mani di sal mani di doy irmə gi bag gi gi irmigi di bam, me mani nə wor sirigim di da, cendi kal i day. Dara yande da, chamragi nə Juwib di gang ilgi nañ me ca.

yabira, yabira yàa duwa, gani gi yabira yàa duwa: Yabira di, i habda sumiw, anji yè le. Inda læ siɲa di chimriyè da, anji dam i bam, gi àl gandiw mani bədə. Me yabira ginə nare nə **Juwib* day da, cendi yigiwe. Alə dayə da, cendi deyəw naɲ me ciw àl gandiw gani me. Gi bii gi nasara da, gi 'wogiw gani gi ta di «bē». Yarna habda gi gi 'wogiw yabira di yàa duwa dúndiw me i ta:

yabira ginə nare nə Juwib day yàa duwa

Siṅa gindidi

**Sina di Israyel
wála ginə Jesu
Kiris duwa lə**

